

LITERATURA

XABIER MENDIGUREN

LANDART ETA IPARRALDEKO IDAZLEEN PROSA

Iaz, *Maiatz* aldizkariak bere 21. alean (lan ixil horrek ere bestelako arreta mereziko luke ba!) gai zentrala zuen: 25 urteko literatura Ipar Euskal Herrian. Bertan, Piarres Xarritonen lan interesgarri baten ondoan, Emilio Lopez Adanek beste bat paratu zuen, guztiz jakingarri eta irakurri beharrekoa (halaxe zen *Jakin* honexetan orain ale batzuetako monografikoan Iparraldeko egoerari buruz idatzi zuena ere, bertakoaz aspaldi irakurritako analisirik zorrotz eta argiena). Besteak beste Beltzak dio, gutxi gorabehera, Daniel Landart dela Iparraldeko tradizio klasiko ederreko azken ordezkaria euskara-moldeari dagokionez; erreferentzia gisa baliozkoa dela, baina zerbait berria behar dela, zerbait berri hori *Maiatz* batasunera bildutako gazteak direla iradokiz edo. Hor badira egia osoak, baina badira komentatu nahi nituzkeen bestelako alderdiak ere. Noan puntuz puntu.

Daniel Landart idazle ona da, eta bere prosa-erretua ederra eta aldi berean funtzionala, joera ezberdinen arteko oreka: Lafittek eta *Herria*-ko kazetariak landutako idazmoldea, Iparraldeko euskalki ezberdinen ahozko ekarria eta Euskal Herri osoan, alfabetatuen artean bederen, konpreni litekeen hizkera. Oraindik irakurri ez duena oraintxe has liteke: eskura ditu Daniel gaztearen obra ezin politago hura, *Aihen ahula*, eta berriki Irun Hiria irabazi eta Kutxak publikatu dion *Batita Handia*. Gustoak anitzak dira beti ere, denbora ere aurrera doa eta bidezkoa da, hortaz, zerbait berria nahi izatea, aldaketak eskatzea. Zer dugu ordea, Landarten ostean? Zer berrikuntza? Zein idazle? *Maiatz*ek dozenaka plazaratu ditu, ezin ukatua da beren meritua. Baina noizbehinkako poemañoak eta liburu trauskil samarrak alde batera utzita, gordin hitz eginez, zenbat idazle plazaratu dira obra sendo, aberats, zabal batekin? Izango di-

ra nik ahaztutakoak, eta alde zurretik eskatzen diet hemen-dik barkamena, baina zerrenda nik egin beharko banu, prosagileen artean —beste poeta-pare on bat ere badago eta— bi hauek baizik ez nituzke aipatuko: Xipri Arbelbide eta Itxaro Borda. Xipri, Beltzaren esanera, apezten molde xahar horretan sartu beharko genuke; beraz, Itxaro baizik ez litzateke geratuko.

Ez ote dago besterik? Bai, badira gehiago. Baina, edo ez dute obra on bat egiteko denborarik izan, edo talentua dute eskas, edo —honek ematen dit niri beldurrik handiena— hizkuntzaren osasuna dute higatuegia, eriegi euskara, prosa-lan bete eta oso bat egiteko. Prosak —Lafittek ere esana duzu hau— hizkera azkar, indartsua eskatzen baitu, eta horixe iruditzen zait niri falta dutela Lapurdiko kostaldeko zenbait idazle gaztek. Nahiago nuke oker banengo. Bestelako arazoa dute barnealdeko idazle gazteek: Irigoien anaiek, edo oraintsu idazten hasi den Antton Lukuk, euskara indartsua, bizia, bulartsua dute, Garazi aldekoa den bezalakoa, baina ahozkoari gehiegi lotzen zaizkio idazterakoan ere, eta txokokeriaz beteriko idazmolde hori konprenigaitza bihurtzen da inguru horretatik urrunduz gero; ber gauza gertatzen zaio Etxamendiri ere.

Konponbidea? Ez dakit. Lana eta ahalegina. Dena dela, Nafarroa Beherean gertatu den famili bideko hizkuntz transmisioaren datu kezkarria da, *Herri Urrats*-etan diru-pilak bilduz ere konpontzen ez dena. Bienbitartean, segi idazten Daniel, Xipri, Itxaro, Piarres, Emilio eta beste guztiek. □

FENIX-HARANBURUREN HEGADA BERRIA

Mitologiak dioenez, bere errautsetatik berpizteko ahalmena omen zuen Fenix hegaztiak, eta horregatik bihurtu da hilezkortasunaren sinbolo. Euskal letretan, Fenix hegaztiaren pareko inor izendatu beharko balitz, dudarik gabe Luis Haranburu-Altuna aukeratuko genuke. Ez idazle den aldetik, bere editore-lanari dagokionez baizik.

Izan ere, nik ez daukat gogoan zenbat aldiz erreka jo eta zenbatetan abiatu den berriz Alegiako semea liburugintzako zeregin

neketsu eta zail honetan. Disgustoak ere izango zituen behin baino gehiagotan, baita berak besteei eragin ere, baina hala ere beti animoso ageri da Haranburu komunikabideetako bere agerraldi ugarietan, huntaz eta hartaz beldurrik eta lotsarik ga-be mintzo.

Oraintsu hasi da berriz ere euskal idazleen liburuak plazaratzen, Pako Aristi, Luis Mari Mujika, Aitor Arana eta Haranbururen beraren obra banaz. Konkurrentzia latza dago gaur egun, irakurle-jendea beti bezain urri, baina, halaz guztiz, zorte ona eta etorkizun oparoa opa dizkiot, bihotzez, Haranburu-Altuna editoreari.□

HIZTEGIGINTZAREN HUTSUNEAK

Asko hitz egin izan da euskal entziklopedien gerraz eta. Guk ez dugu orain arte inoiz aipatu gaia baina badu bere garrantzia, baduenez. Pentsa bestela, etxez etxeko salmentan tomatoko entziklopedia bat hartzen duenak ehun mila pezetatik gorako gastua egiten duela, zirt-zart, eta pertsona horrek berak liburudendan euskarazko ehun liburu ezberdin erostera-ko berriz...

Irakurleok behintzat ezin dugu kexatu: Lur eta Elhuyar hiztegi entziklopedikoak ditugu eskura. Inoren aldeko propagandan ari naizenik pentsa ez dezazuen, gauza bakarra esango dut: biak direla on eta baliagarriak.

Proiektu entziklopedikoak ez dira produktu bakarrean agortzen ordea: liburuki bakarra egin dutenek tomatokoa prestatuko dute aurki; tomatokoa egindakoek liburuki bakarrekoa; eta biek ala biek ere, bere azpiegitura eta datu-baseari ahalik eta etekinik handiena atera nahiko diete. Bidezko eta normala da hori. Nik, hala ere, eskaera bat egin nahiko nuke, ez dakit nori baina: zenbait hiztegi-mota bikoizturik izango dugu aurki, eta ez dago gaizki, konparaziotik hobeto aukeratu ahal izango baitugu. Baina badira gure hizkuntzak behar-beharrezkoak dituen hiztegiak eta inork heldu ez dienak. Adibidez, beste askoren artean niri hauexek bururatu zaizkit: euskara-

-gaztelania/gaztelania-euskara hiztegi berri bat, azken urteotako hiztegi gintzaren aurrerapausoak jasoko dituen, eta beste horrenbeste frantsesarekin, alemanarekin eta abar. Lehena izan ezik, besteak ezin izan errentagarri, eskatzen duten lana eta balizko salmenta erkatuz gero, baina hor gastatutako dirua beste hainbat proiektutakoa baino hobeto inbertituta legoke, nire uste apalean. □

TORIBIO ALZAGA BERRARGITARATUA

Inbertsioez ari garela, askotan leporatu diogu administrazioari, kulturara dedikatutako dirua, gutxiegi izateaz gain, gaizki bideratua izaten dela. Kexati hutsak gara eta. Hala ere, noizbait asmatuko ahal zuten, eta besteetan errieta ematen diegunek txaloa zor diegu halakoetan.

P proiektu handien zaleak izan ohi dira agintari gehienak eta ez da harritzekoa, horietan erakartzen baitituzte komunikabideak, eta horiekin batera herritarren botuak. Nik, ordea, proiektu txikiak maiteago. Oraintsu, adibidez, guztiz oharkabean pasa den bat: Toribio Alzagaren zenbait antzerki-lan berrargitaratu dira Auspoa bilduman, Donostiako Udalaren laguntzaz.

Alzaga guztiz ezezaguna da irakurle gehientzat, nahiz eta gure teatroaren klasikorik handienetakoa izan, Soroa eta Barriolarren batean. Klasiko esanda Calderón edo Molière etorriko zaio askori burura. Gureak, oster, askoz apalagoak dira, eta askoz berriagoak: komedia arinak idatzi zituzten gehienbat, jostirudiak deituak, XIX. mende-bukaera eta XX.aren hasiera artean. Berritasun eta arintasun horrek guztiz erraz egiten du haien irakurketa, eta tamalgarria da hobeto ez ezagutzea.

Antzeko zerbait esan genuen aurreko batean, Labaienen heriotza zela-eta: gaurko modako neokostunbrismoa dela-eta, arrakasta izango luketela akaso, telebistan edo oholztan plazaratuz gero. Ez bat eta ez beste, hirugarren bide batetik zabaldu dituzte oraindik orain Labaienenak: Euskadi Irratiko foiletokisakoetan. Beste txalo bat horren arduraduneri. □

BIDAIETAKOAK, TXIKIAK ETA TXIKIENTZAKOAK

Azken aldian zer joera dabilzan indarrean galdetuz gero, liburuen atalean hiru mota aipatuko nituzke: bata, bidaia-liburuak, oraintsu arte gurean ia ezezaguna zen generoa eta orain berriz modan jarri dela dirudiena. Dena dela, moda baino gehiago kasualitate hutsa izan liteke horrelako dozenerdi bat denak batera egokitzea.

Bigarren mota, liburu txiki, merke eta kontsumozkoena. Hau ere modan dago, eta modan segituko duela pentsa liteke, jendearen ohiturak ezagututa: irakurtzeko asti gutxi eta poltsikoan diru askorik edo gastatzeko gogorik ez. Hala ere, literatura-mota hau pintxoan modukoa da benetako literaturza-learentzat: ezin konparatu bazkari eder batekin. Horrelako zerbait gertatu zait niri Atxagaren *Zeruak* irakurrita. Irrikitan nago, obra osoa noiz aterako. Seguru urteko liburua izango dela.

Hirugarren mota, haur-literatura dugu. Ezin esan moda berri-berria dugunik, aspaldi samarretik baitator. Hala ere, Durangoko azken azokan nobedade interesgarri ugari eman zuen, baita idazle berri batzuen estreinako liburua ere. Liburuzaleok ez daukazue beti helduenarekin soilik jarraitzerik. □

1.200 LIBURUTIK DOZENA-ERDI

Nireazken esaldi hori irakurri duten askok pentsatuko zuten: nola irakurriko dugu ba ateratzen den guztia, urterik urte liburu gehiago dago eta! Uste hori, gainera, indartu egingo zaie, aurreko *Jakin*-en Joan Mari Torrealdaik 1993ko liburugintzaz egindako azterketa ikusita: 1.200 euskal liburu urte horretan. Inoiz baino gehiago.

Eztabaida ugari egin litezke, noski, gure liburugintzaren on-gaitzez, bere itxurazko osasunaz eta betiko ahuleziaz. Joan Mariri utziko diot gai hori, eta zuei denoi ere bai, horretaz pentsatu nahi baduzue. Nik beste ariketa bat egin dut: 1.200 liburu horien zerrenda osoa irakurri dut, banan-banan, eta

horien artean zein liburu iruditu zaizkidan interesgarri apuntatu. Ez nituen denak ezagutzen, noski. Baina irakaskuntza-koak, instituzionalak eta horrelakoak kenduz, urte horretako literaturako liburu sortuen artean galbaheketa egin eta sei geratu zaizkit, sei, berriz ere irakurriko nituzkeenak, denborare n iragazkia gainditu dutenak, eta inork urte horretako uztari buruz galdetuz gero gomendatuko nizkiokenak.

Damututa nago beste batzuetan top-zerrendak egin izanaz, bertan agertzen ez direnak haserretu egiten baitira. Hortaz, inork gomendio partikularrik nahiko balu, dei egin diezadala. □

SOZIOLINGUISTIKA

KIKE AMONARRIZ

ARABATIK ETORRI GERA, HAUXE DA GURE HASIERA

Beste gairen bati gustorago helduko nioke baina ezinezkoa zait JAKINen ale honetako txoko soziolinguistikoko hau beste zerbaitekin hastea.

Bada, euskararen inguruan Araban sortu eta luze joko duen historia honetan, nabarmentzea merezi duen gertakizunik:

- Hasiera bateko euskararen aurkako diskurtso «gordin» eta zuzen hura «mozorrotzen» ari da. Euskararen aurka jotzetik, hizkuntz politika jakin baten aurkako jarre retara pasa da hainbat.

- Bilakaera hau nabarmena da, eta gaur egun, jarrera hiperkritikoan ageri diren UA, PP eta PSOEko ordezkari gehienak, beren zuzenketak «legetasunaren» barnean planteatzen dituztela ari dira baieztatzen.

- Ez litzateke harriztekoa izango beraz, alderdi hauetatik kanpora euskararen hizkuntz normalizazio prozesuaren aur-